

СТАНОВИЩЕ

на проф. д-р Ангел Димитров

за дисертационния труд на Петър Георгиев Вълков

„ВЛИЯНИЕ НА „АЛБАНСКИЯ ФАКТОР“ НА ТЕРИТОРИЯТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЯ И НЕГОВОТО ОТРАЖЕНИЕ ВЪРХУ СИГУРНОСТТА И ЕВРОАТЛАНТИЧЕСКАТА ПЕРСПЕКТИВА НА ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ“

**за получаване на образователната и научна степен „доктор“,
научно направление 3.3 Политически науки (Международни отношения)**

Последните трийсетина години, чиято най-безспорна политическа характеристика са фундаменталните промени в държавно-политическата структура на Европа, обозначиха Балканите – за пореден път в Модерната история – като политически най-земетръсната част на континента. Противоречието на тази констатация със случващото се в постсъветското пространство е само формално, тъй като конфликтите там имат специфична евразийска природа. Споменавам това не за да правя сравнения, а само като фон на процесите в Югоизточна Европа. И за да напомня, че императивно наложилата се необходимост от овладяване на политическата сеизмичност в Западните Балкани, които и географски, и исторически са естествено принадлежащи към европейската цялост, е с различна политическа същност от сблъсъците в географския европейски Изток. Исторически обременена с междудържавни конфликти и тлеещи национални въпроси, гранична територия между християнските конфесии и исляма, естествено и между съответните култури, Югоизточна Европа – от която т.н. Западни Балкани са съществен дял – е от векове пресечна точка на мощни външни интереси и на действия за поставянето ѝ под чужд политически контрол.

Политическият неологизъм „Западни Балкани“ се появи след рухването на комунистическата власт при кървавия разпад на Югославия, за да стане етикет за онези бивши югославски републики плюс Албания, които останаха задълго чужди на евроинтеграционите процеси в променящата се Европа. В тази политическа драма албанците имаха централна роля, която продължава да привлича вниманието, оперативно политически и изследователски, заради нарастващото им значение в политическото преобразяване на региона. Албанците въобще и конкретно албанците в Р. Македония са регионален играч с впечатляваща енергия, макар че действително остават у нас недостатъчно познати и често преднамерено оценявани. Това прави темата на предложения труд важна и необходима заради нейното собственото значение, но и като добавена възможност за разбиране на случващото се в Р. Македония и в Западните Балкани. Преценявана от аспекта на регионалната сигурност, изследователската задача, която Вълков си поставя, е с първостепенно значение от българска гледна точка.

Причините са много, но в случая е достатъчно споменаването само на новата държавна конфигурация в Югоизточна Европа и противоречивата външнополитическа ориентация на страните от Западните Балкани, на специфичните отношения между България и Република Македония, и на заплахата от проникващия в региона ислямски радикализъм.

Дисертационният труд е насочен към настоящето, където събитията обичайно остават незавършени, с неизчерпана социална енергия и зависими както от собствената логика на развитие, така и – в конкретния случай дори в много по-голяма степен – от влиятелни външни фактори. Затова и резултатите им са колкото подвластни на аналитично прогнозиране, толкова и заредени с предупредителните сигнали за възможни обрати или поне усложнения в осъществяването на заявените от обекта на изследването цели. Това предопределя интердисциплинарния подход при всяко изследване на съвременността, независимо от неговия научен профил, разполагането му в няколко тематични пояса и обективни усложнения поради липсата на достатъчно солиден документален материал – нещо характерно, по обективни и конюнктурни политически причини с македонски адрес, при изследванията посветени на Р. Македония.

Обръщам внимание върху особеностите на изследвания времеви период, защото са характерни и за дисертационния труд на Петър Вълков. Когато вниманието е насочено към значението на „албанския фактор“ в Р. Македония, водещите тенденции изглеждат достатъчно сигурни и необратими – състояние, вярно и убедително анализирано от Вълков. Затрудненията идват основно поради амбициозната задача изследването да се развива на две нива: теоретично и емпирично, като конкретният анализ е подчинен на стремежа да потвърди приетите и споделяни от него теоретични концепции. Дисертационният труд е нетипичен, заради широкия му тематичен обхват в отличаващи се научни сфери със собствена изследователска характеристика: история на съвременността, политология и международни отношения. Биографията на Вълков прави избора на темата напълно естествен, а възможността да работи – в буквалния смисъл на думата – на изследвания политически терен, му дава предимствата на непосредствените впечатления и личния опит в контакти със социологически характер. В случая интердисциплинарният подход става неизбежен, макар че различните му компоненти – исторически, политологически, социологически и антропологически, имат различен обхват и различна дълбочина. Авторът е направил сериозно усилие да преодолее съществуващата диспропорция и е постигнал необходимия баланс при използването им за представяне на изследваните процеси.

Сложността и стремежът да се балансира между теоретичното и анализа на конкретни проблеми и състояния, при това в различни тематични полета, личи в избраната структура. Предложеният труд е структурно организиран в увод, три глави и заключение на 212 страници – приемлив обем за дисертационно изследване. Освен задължителната библиография и показалци, приложените карти и таблици със статистически данни – общо още 30 стр. – добавят солидна допълнителна информация по темата и частично облекчават текста.

Уводът е поделен между представянето на тезата, целите и непосредствените задачи на изследването и прегледа на литературата и източниците. Тезата, целите и непосредствените задачи са формулирани точно и убедително, но представянето им би било по сполучливо, ако не „прекраща“ на моменти в територията на заключението. Направеният в Увода преглед на литературата и източниците по темата е коректен и показва не само добро познаване на конкретните проучвания и на подходящите изследвания с теоретичен характер, но и способност да бъде обхванат богат информационен масив, достъпен чрез интернет източници. Освен някои пропуснати в библиографията изследвания, адресирани към албанците, споменаването и на по-обща изследвания за Р. Македония, в които албанската тема е частично, но аналитично засегната и които авторът очевидно познава, биха уплътнили представата за използваните от него източници.

Първата глава „Албанският национален въпрос и Република Македония“ (8 параграфа, 65 стр.) представлява историческия фундамент на изследването и е същинското въведение в темата. Авторът проследява нарастващите амбиции на албанците за етнически права върху все по-широка територия, публично изразявани от Призренската лига (1878-1881 г.) насам, през въображаемата „Велика Албания“ (1941-1944 г.) и Втората Призренска лига (1943 г.), неприкрито и през Призренската декларация от драматичния май 2001-ва до последвалите през новия век искания за преразглеждане на Охридския договор (август 2001 г.). Съдържанието на тази глава уплътнява добре представата за географското присъствие на албанците в региона и конкретно в Р. Македония, за историческото им движение към самостоятелна роля и за превръщането им в реален политически фактор в изследваното геополитическо пространство. Зараждането и развитието на албанския национализъм е проследено убедително като идеологически израз на албанския национален въпрос – същността и източника на кръга проблеми, който Вълков анализира и по-нататък в дисертационния си труд. Аналитичното проследяване на идеята „Велика Албания“ и възможните последици от хипотетичното ѝ осъществяване са особено важни за разкриването на опасния потенциал на албанския фактор, и на значението му за регионалната сигурност.

Цитираните албански и македонски източници и лични мнения обогатяват изложението и базата за оценки на автора, но понякога е необходима по-голяма критичност към някои от тях. Това се отнася до използвани от тях термини, напр.: кои са тези „народноосвободителни движения“ (Батковски), срещу които се борят албанците; или към статистически данни, спрямо които да се подхожда с известна условност. Някои заключения биха могли да бъдат по-прецизни, напр.: албанският национален въпрос не е в основата на „идеята и развитието на културната идентичност“ (с.25), защото тя съществува и той я изразява; или да се избягва проява на отношение като: „**За съжаление**, (курсива мой, А.Д.) често процесът на национално възраждане е съпроводен с формирането на обединителна доктрина“ (с.23) Това е естествен процес. Или при анализ на „националните проблеми на Р. Македония“ (с.67 и сл.) е необходимо повече за

основния национален проблем, на т.н. македонска нация, чието отношение към теоретичните конструкции не е безпроблемно. Така се стига до твърдение, че казуът ОМО „Илинден“ е свързан с проблеми с „македонската диаспора“ (? с.78) При бъдеща публикация на изследването, която то заслужава, би могло да се добави и повече за връзката италианска окупация – албански фактор през Втората световна война, и да се уплътни събитийно изложението за сблъсъка в Р. Македония през 2001 г.

Втората глава „Албанският фактор“ в Република Македония и отражението му върху сигурността в държавата“ (9 параграф, 86 стр.) е не само структурно, но и смислово централна за изследването. В нея се пресичат тематичните полета за албанския национален въпрос, за политическата активност на местните албанци, за преследваните цели и амбиции и за външнополитическата им ориентация – състояния и нагласи, които директно влияят върху сигурността. Това отвежда изследването главно към историята на съвременността и политологическия анализ, където темата за сигурността придобива плътност и Петър Вълков е достатъчно изчерпателен и убедителен. Важен акцент е аналитично защитеното твърдение на автора за положителното отношение на албанците към България и българите, тъй като е елемент на двустранните отношения и регионалната сигурност. Добре е показано развитието на албанските партии, макар че би могло да се уплътни още картината през първото десетилетие независим живот на Р. Македония, както и на конфликта през 2001 г. Позициите на цитирани албански автори отразяват добре нагласите в собствената им общност, но на места те спекулират с историческите факти и би било добре това да бъде посочвано: напр. Няма сътрудничество през Илинденското въстание, а по-късно в Охридско-Дебърското срещу сръбската власт, няма и дори по време на Втората световна война (Г. Острени, с.112). Темите за радикализацията и ислямизацията сред албанците са много важни и добре разработени, но мисля, че самите термини се нуждаят от уточнение: дали радикализацията е тотална, само религиозна или политическа, както и дали младите албанци се срещат за пръв път с исляма, след като битовата им култура е обвързана с ислямската религия. Изследването би могло да бъде допълнително обогатено и от поне схематичното портретиране на водещите политически фигури на македонската политическа сцена от албанския политически корпус. Измеренията на цялостната роля на „албанския фактор“ в Република Македония обаче са представени точно, убедително и респектиращо.

Третата глава „Центрове на сила в междуетническите отношения и „албанският фактор“ в Република Македония (4 параграф, 43 стр.) е важен и естествен завършек на дисертационния труд. Оценките на П. Вълков за ролята, позициите и взаимоотношенията на САЩ и ЕС с албанския политически блок са точни, а въведения информационен материал – институционален и чрез направените анкети лично от автора, е принос към разбирането на важни аспекти от съвременните международни отношения. Отношението в ЕС към евроинтеграцията на Р. Македония обаче не е хомогенно, затова изследването – при бъдеща публикация – би спечелило ако схематично се посочат държавите с резерви и причините за това.

Точна и убедителна е оценката на Вълков и за интересите и стремежите на Русия и на Китай, за присъствие и контрол в Западните Балкани. Много сполучлив е акцентът, че руският подход за влияние в Р. Македония е изцяло геополитически, което се потвърждава и от личните ангажменти на водещи фигури в руската геополитика като Дугин и Савин, съветници на руския президент Вл. Путин. Що се отнася до Китай и неговата стратегия за икономическо проникване, не трябва да се забравя, че Китай имаше стари връзки в региона с Албания, което обяснява и китайското въоръжение в албанските паравоенни формации.

Като непосредствен свидетел на разглежданите процеси, пряк участник в някои от най-важните събития и лично познат с много от водещите личности на македонската политическа сцена, включително и от албанския политически блок, вероятно съм повзискателен от необходимото в случая. Затова бележките ми само потвърждават значението на предложения от П. Вълков дисертационен труд. Той е направил респектиращи приноси в различните тематични полета на изследването, ясно посочени в Автореферата. Най-обобщено гледано, те са свързани с уплътняване на познанията по темата чрез въвеждането на нови източници, чрез обогатяване на политическата картина в страната с анализ на широк спектър съвременни събития, както и чрез проверка на възприетите теоретични конструкции, чрез използването им за оценка на съответните състояния и тенденции във вътрешната политика на Република Северна Македония, за нейните външнополитически отношения с „центровете на сила“, за проблемите пред регионалната сигурност.

Изследването има важно приложно значение за нашите двустранни отношения с младата държава, тъй като разширява възможностите за намиране на по-добри решения при контактите ни в различни житейски сфери. Становището ми е, че представеният дисертационен труд дава основание да гласувам със „ЗА“ и да подкрепя решение на Научното жури да присъди на Петър Георгиев Вълков научно-образователната степен „доктор“ в научно направление Политически науки (Международни отношения).

25 февруари 2019 г.

Проф. д-р Ангел Димитров